

7

הַן לִי לֹא נָתַתָּה זֶרַע וְהֵינָה בְּךָ
 בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: וְהֵינָה דְבַר-יְהוָה
 אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי-אִם
 אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶד הוּא יִירָשְׁךָ:
 הַ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַפֶּטֶר
 נָא הַשְׁמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם-
 תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה
 יִהְיֶה זֶרְעֶךָ: וַיְהֵאמֶן בְּיַהֲוָה וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ

וְהָא בַר בֵּיתִי יָרִית יְתִי: דְּוָהָא
 פְּתַגְמָא דִּי עָמָה לְמִימַר לֹא
 יִרְתַּנְךָ דִּין אֱלֹהִין בַּר דְּתוּלִיד
 הוּא יִרְתַּנְךָ: הַן אֲפִיק יְתָה
 לְבָרָא וַאֲמַר אֲסַתְכִי קָעַן לְשִׁמְיָא
 וּמְנִי כּוֹכְבֵיָא אִם תּוּכֹל לְמַמְנִי
 יְתָהוֹן וַאֲמַר לֵה כְּדִין יְהוֹן כְּנָךְ:
 וְהֵימִין בְּמִימְרָא דִּי וְחֻשְׁבָּה

תולדות ובית אהרן והוספות

[ד] שנת שס, ז"ר פמ"ד יא, דב"ר פ"ב א,
 [ה] שנת שס, נדרים לב, ז"ר פמ"ד יב פ"ו מ,
 שמי"ר פל"ג ד פל"ח ו, נמי"ר פ"ב יב פ"ח ב פכ"ג
 מ, דב"ר פ"א יא פ"ד, איכה רבה פ"א יד, תנחומא
 ורא, מקעי, תנחומא יסן לו, פסיקתא רבמי פ"א
 פ"מ, פירקי דר"א פכ"ח, זכר מ"א ז: לו, קב, פ"ב
 קע"א: ח"ג קמח, רעו: רכט, [ו] שנת לו, מכלתא
 לו, ח"ג קמח, מדרש משלי פ"ו ד פ"ד לה, ספר יצירה פ"ו ז, זכר מ"א ז: 5

שפתי חכמים

ז אע"ג שהיה לו ישמעאל בעוד שנקרא אברם, דבנך הבא מן הכותח
 אינו קרוי בנך (קידושין סח:). ואין ראוי לירש אותו: ו ווא"ת והא כתיב
 (במדבר כא ט) והביט אל נחש הגחושות וחי. י"ל דהכי פירושו והביט אליו
 הנחש, והא דכתיב (תהלים לד ו) הביטו אליו ונהרו, דגם זה מלמטה
 למעלה, י"ל מלא כל הארץ כבודו. מצאתי. והרא"ם פירש דהכי פירושו
 (אין) [לשון] הבטה האמור פה, (אלא) מלמעלה למטה: [ו ר"ל וכו
 תעלה על דעתך שאברהם לא האמין בהקביה ובנבואת-עצמו והלא
 אברהם נביא היה, וא"כ למה ליה למיכתב והאמין בה, ומתוך לא שאל
 לו אות. ואין להקשות למה לא ביקש אות על בשורת הבנים כמו על
 ירושת הארץ כבר תירץ הרמב"ן. ורא"ם תירץ כי בירושת הארץ לא היה
 עתה הבטחה, אלא ספור. דברים בעלמא אני ה' אשר הוצאתיך מאור
 כשדים על דעת לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, משום הכי ביקש ממנו
 אות על הבטחתו קודם שנעשו לו כמה נסים כי שמא קיבל שכרו בהנסיים
 שנעשו לו, אבל על הבנים היה ההבטחה אחר הנסיים משום הכי לא
 ביקש שום אות: ור"י נראה דגבי בניים לא שאל אות לפי מדרש ר"ל
 (שבת קנז) שהוציא אותו החוצה ואמר לו צא מאצטגנינות שלך וכו'
 אברם אינו מוליד וכו', והא ראה אברם משום הכי לא ביקש אות כי
 אין לך אות גדול מזה, מה שאין כן גבי הבטחת הארץ, משום הכי ביקש
 ממנו אות על זה. ועוד יש לומר דמשום הכי נכנס ספק לאברהם על
 הבטחת ירושת הארץ כיון שלא כלל הבטחת ירושת הארץ-עם הבטחת הבנים
 אלא על ירושת הארץ שאל אות, אבל על בניים לא שאל אות כאשר שכבר קיימו שתי
 הבטחות, ואגדלה שמך, וגם הבטחת ממון, ממילא חשב
 שגם הבטחת בניים יקיים. (נחלת יעקב): אמר זה לפי שנראה שמלת והאמין בה' הוא
 מיותרת, שאחר שאברהם לא דיבר כלום על מה שאמר לו השי"ת כה יהיה זרעך, פשיטא שהאמין, לזה אמר שמלת והאמין לאו לגופיה
 אלא למירק מינה, ר"ל על זה דוקא האמין ולא שאל אות, אבל וכו'. (רי יעקב קניזל): י פירוש דמלת ויחשבה וגו', שבה אל השם
 יתברך, ומלת לו שבה אל אברהם, לא שמלת ויחשבה שבה אל אברהם ומלת לו
 שבה אל השם (יתברך). והוכחתו כי כנוי ויחשבה אינו שם רק אל האמונה הנכללת
 במלת והאמין, לא אל ההבטחה הבלתי

רש"י

(ג) הן לי לא נתתה זרע. ומה מועלת בכל אשר
 תמן לי: (ה) ויוצא אותו החוצה. לפי פשוטו
 הוציאו מאלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו אמר
 לו לא מאצטגנינות שלך, שראית צמולות שאינך עמיד
 להעמיד בן. לצרם אין לו בן אבל לצרם יש לו בן, ו
 צרי לא חלד אבל צרה חלד. אני קורא לנכס שם אחר
 וישמנה המול. דבר אחר הוציאו מחללו של עולם
 והגביהו למעלה מן הכוכבים, והוא לשון הצנעה,
 מלמעלה למטה ח (ז"ר מד יב): (ו) והאמין בה'. לא
 שאל לו אות על זאת, אבל על ירושת הארץ שאל לו
 אות ואמר לו צנמה לדע ט: ויחשבה לו צדקה.
 הקדוש ברוך הוא תַּשְׁפֵּה לצרם לזכות ולצדקה. על

משום הכי נכנס ספק בלב אברם על ירושת הארץ,
 וזהו שפירש רש"י (בי"ב קלג). והוא שפירש רש"י
 שגם הבטחת בניים יקיים. (נחלת יעקב): אמר זה לפי שנראה שמלת והאמין בה' הוא מיותרת, שאחר שאברהם לא דיבר כלום על מה שאמר לו השי"ת כה יהיה זרעך, פשיטא שהאמין, לזה אמר שמלת והאמין לאו לגופיה אלא למירק מינה, ר"ל על זה דוקא האמין ולא שאל אות, אבל וכו'. (רי יעקב קניזל): י פירוש דמלת ויחשבה וגו', שבה אל השם יתברך, ומלת לו שבה אל אברהם, לא שמלת ויחשבה שבה אל אברהם ומלת לו שבה אל השם (יתברך). והוכחתו כי כנוי ויחשבה אינו שם רק אל האמונה הנכללת במלת והאמין, לא אל ההבטחה הבלתי

מוסף רש"י

[ד] לא יירשך זה. "ויעש ה' לשרה כאשר דבר". והיכן הוא
 דבור, היה דבר ה' אל אברהם, צננית בין הצננים, ושם נאמר
 לא יירשך זה וגו', והציג הירש מן שרה (שם כא ח): [ה] כה
 יהיה זרעך. מדרש אגדה שהוצטת אברהם אבינו בנך
 נתקיימה צי (יהושע ז ד):

אבן עזרא

ד מומעיד. כנוי לאבר, בעבור היותו קרוב:

ד וְהָא פְתִיחָא מִן קָדָם יִי לָה לְמִימָר לֹא יִרְתַּנֶּךָ דִּין אֲלֵהִין בְּר דְתוֹלִיד הוּא יִרְתַּנֶּךָ: ה וְאִפְק יִתָּה לְבָרָא וְאָמַר אֶסְתַּמְלֵל פְּדוֹן לְשִׁמְיָא וּמְנִי כּוֹכְבֵיָא אִין תִּיכּוֹל לְמַמְנִי יִתְהוֹן וְאָמַר לָה פְּדוֹן יִהוֹן בְּנֶךָ: ו וְהוֹת לָה הִימְנוּתָא בְּמִימָרָא דִּי וְחֻשְׁבָּה לָה לְזַכּוֹ דְלֹא אֶשְׁח לְקַמָּה בְּמַלְיָן:

בעל הטורים

ה ויוצא אתו החוצה. בגימטריא איצטגנינותו (שבת קט): כה יהיה זרעך. פירוש כשיהיה לו עוד עשרים וחמשה שנים כמנין כה יהיה לו זרע, שהרי בכרית בין הבתרים היה אברהם בן חמשה ושבעים שנה: יהיה. בגימטריא שלשים. לומר לך שאין דור שאין בו שלשים צדיקים כאברהם (ב"ר לה ב), כלומר יהיה צדיקים יהיו לעולם בזרעך, שנאמר ויאמר לו כה יהיה זרעך: ויחשבה ג' במסורת. הכא ויחשבה לו צדקה. ואידך ויחשבה לזונה גבי תמר (להלן לה טו). ויחשבה עלי לשכורה גבי חנה (ש"א א יג). היינו דא"ר יוסי (שבת קיח): יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו, שהרי תמר בשביל שחשדה יהודה זכתה ויצאו ממנה פרץ ורחם שיצאו מהם מלכים וגביאים. וחנה בשביל שחשדה עלי זכתה ויצא ממנה שמואל (ברכות לא:). וזהו בשביל שנחשדו לזונה ולשכורה נחשב להן לצדקה. אדוני אבי הרא"ש ז"ל:

ספורנו

ג בן ביתי יורש אותי. אף על פי שתתן לי זרע בסוף, כאשר אמרת לזרעך אתן את הארץ הזאת (לעיל יב ז), מכל מקום ישאר הבן אחרי קטן ובלתי מוכן להנהיג ממון, ויהיה בן ביתי המנהיג הוא היוורש כמו שיקרה ברוב: ד לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך. כי הבן יצלח בהנהגת הממון בחייו, כאמרו ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק וגו' וישלח מעל יצחק בנו בעודנו חי (להלן כה ה): ו והאמין בה'. בטח שיעשה מה

רמב"ן

ביתי יורש אותי, והקדוש ברוך הוא אמר לו לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, וצא מן האצטגנינות שלך, אברם אינו מוליד בן ליורשו, אבל אברהם מוליד בן ליורשו. ויתכן שהיה האצטגנינות על זיווגם, שאברם ושרי לא יולידו זה מזה, ואברהם ושרה יולידו:

אבל

לפי דעתי שרה תוספת במדרש, לומר שהיה כן גם בשרה, אבל הקדוש ברוך הוא לא הבטיחו עתה בשרה, וגם בעת נבואת המילה עדיין היה אברהם מסתפק בשרה שתלד: (1) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. פירש רש"י הקדוש ברוך הוא חשב לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו. ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש אל ויכזב. ומי

אור החיים

וא"ל יקשה לך לפירוש זה ממאמר רבותינו ז"ל (צ"ר טע ה) שדרשו בפסוק והיה זרעך כעפר הארץ (להלן כה יד) שאמר ה' ליעקב ז"ל כעפר וכו', מה עפר הארץ אינו מתברך אלא צמיח קץ צניף וכו', מה עפר הארץ מכלה אה כל כלי מתכות וכו' ע"כ. הרי דהמשלת העפר לשבת, הנה לא דרשו ז"ל בדרך זה לשבח שנעפר אלא אחר שמצינו שהמשילם ה' לכוכבים, הא למדת שלא המשילם לעפר אחרי כן אלא לשבח שנעפר לא לצחינת הפחיתות, ולזה תמצא שלא דרשו כן בפסוק ראשון הנאמר לאברהם אלא בפסוק הנאמר ליעקב אחר שהוצטו אברהם ככוכבים, ולזה דאג אברהם על המשל ראשון כעפר הארץ, וזהו נחישצו צ' הדקדוקים למה לא הוצטו אברהם בהצטתה ראשונה, גם יקדוקו אומרו הן לי:

ואומרו והנה בן ציתי יורש אותי תפרש צטי דרכים. הא' שאם לא יתן לו אלא כעפר, יותר יצטרך לנן ציתו לירש אותו להיותו תלמידו החביב לו ממנה שירשנו בן שאינו הגון, ומצינו שעשו כיוצא בזה אנשי מעשה מצני ישראל המה. והב' על זה הדרך כי מלבד שהיה מנטער על הזרע גם היה מנטער על דברת הבן צית שהיה אומר כי הוא היורש, וזה הוא שיעור הכתוב והנה, פירוש לפי שעה הוא אומר יורש אותי ואין ייטב ציוס טובה לנצו בשמעו את הדברים מנן ציתו. ומצאמי לרבותינו ז"ל (צ"ר מד ט) שאמרו מעין זה שפירשו שציקש אברהם ללכת ערירי ולא יהיו לו צנים שאינם מהוגנים:

ו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. פירוש על דרך אומרם ז"ל (קידושין כח:) כי דין הצדקה כנדריים,

בראשית טו לך לך

אונקלוס

צִדְקָה: שְׂשִׁי וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲנִי יְהוָה
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְתַת
 לָךְ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:
 וַיֹּאמֶר אֲדָנִי יְהוָה בְּמָה אֲדַע
 כִּי אֵירֶשְׁנָה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחָה לִּי

לָה לָזְכוּ: וַיֹּאמֶר לָה אָנָּה יְיָ
 דִּבְרַתְּךָ מֵאוּרָא דְכַשְׂדַּאי לְמַתָּן
 לָךְ ית ארעא קדא למירתה:
 וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים בְּמָה אֲדַע
 אֲרִי אֶרְשֶׁנָּה: וַיֹּאמֶר לָה קָרִיב

תולדות ובית אהרן והוספות
 [1] ספרי האזינו פסוקי, ב"ר פמ"ד יג, שמ"ר פ"ח
 ה פכ"ט ו, דב"ר פ"ב כט, שיר השירים רנה פ"א
 יג פ"ח ט, תנחומא יסן קדושים, שו"ע פ"ח פק"ו
 פק"ח, אליהו וטעם פכ"ה, פק"ו דר"א פנ"ב
 שיר השירים רנה פ"א ב, קה"ר פ"ד ג, אליהו רנה פ"ב,
 ב"ר פמ"ד טו, ב"ר פמ"ד יד, שמ"ר פנ"א ו, נמ"ר פ"ד יא, שו"ע פנ"ב
 פק"ו דר"א פכ"ח

[מ] נכוח ו: מענית כו: מגילה לא: נדרים לב: ב"ר טס, שמ"ר פ"ה כג, ויק"ר פ"א ה, שיר השירים רנה פ"א ב, קה"ר פ"ד ג, אליהו רנה פ"ב,
 [ע] מענית טס, מגילה טס, מילתא יתרו פ"ט, ב"ר פמ"ד טו, ב"ר פמ"ד יד, שמ"ר פנ"א ו, נמ"ר פ"ד יא, שו"ע פנ"ב
 פק"ו דר"א פכ"ח

שפתי חכמים

נוכח. ומפני ש[מ]לת צדקה אינו נופל אלא מהגדול להקטן, שהגדול
 מתחסד עם הקטן, ולא מהקטן אל הגדול [לכן העתיק רש"י פירוש צדקה
 מעניינה ואמר צדקה וכוות, כי הוכוח נופל מהקטן אל הגדול ממנו].
 (ר"א מזרחי): אמר זה, לפי שאם היה חוזר לאברהם פשיטא שאפילו
 שלא היה רואה שמולו אינו מוליד היה מחשבה לצדקה ולא שהיו ראוי
 לכך, כל שכן שמולו מנגד לו, לזה אמר הקב"ה וכו'. (ר' יעקב קניול):
 כ וכן פירוש הקרא ארע במה אירשנה כלומר בשביל איהו וכוות. כתב
 הרא"ם אבל איני יודע איך יתיישב לפי זה והאמין בה' וגו', כי תפול הקושיא דלעיל אך לא יאמין בנבואתו הוא בעצמו, וחז"ק שהאמין שיזכה
 בורע ולא נשארה בו מבוכה, מה שאין כן בירשת הארץ שנשאר נכון באיהו זכות יתקיימו בה, ולפי זה נוכל לפרש ויחשבה אברהם לו להשי"ת
 לצדקה, ולכן מפרש ויחשבה קודם ה"א: ור"ג דגבי זרעו האמין שיחזיקו זרעו אף שלא יהיה בהם שום זכות, וכמו שדרשו ואת הצפור לא
 חתר (להלן פסוק י) רמו לישראל שיחזיקו לעולם (רש"י טס), וכמו דכתיב (דברים לב כג) חצי אכלה בס, ודרשו רז"ל חצי כלין והם אינם כלין,
 אבל בירשת הארץ אע"פ שהאמין שירשנה אף שלא יהיה להם זכות, כי כדאי זכות אבות שירשו את הארץ, וכמו שפירש רש"י בתחילת פרשת
 ורא, אבל אם יתקיים בידם היה ספק אצלו באיהו זכות יתקיים בידם, כי היה יודע אם לא יהיה להם זכות לא יתקיים בידם, לכן אמר במה
 אדע וגו' ור"ק:

רש"י
 האמונה שהאמין בו. דבר אחר במה אדע, לא שאל
 לו אות, אלא אמר לפניו הודיעני באיהו זכות יתקיימו בה
 [ס"א פנין] כ, אמר לו הקדוש ברוך הוא בזכות הקדננות
 (מענית כו):

מוסף רש"י

[1] אני ה' הודיעו שכן שמו (שמות ו ט): [מ] במה אדע כי אירשנה. "אמין הראשון חטא". בלאומרו במה אדע (ישעיה מג ט): מסיר

אבן עזרא

ו צדקה. כמו וצדקה תהיה לנו (דברים ו כה). וצדק ומשפט
 אחים. רק בדברי קדמונינו ז"ל דרך צדקה אחרת: ו אשר
 הוצאתיך מאור כשדים. לעד כי פרשת לך לך נאמרה
 שם כאשר פירשתיו (לעיל יב א), ולא נאמדה בחזק. ואברם

בעל המורים

ח במה אדע כי אירשנה. במה בא"ת ב"ש שי"ץ ועולה לארבע מאות, לכך נגזר על בניו גזירת גרות ארבע מאות שנה
 (ע"ן נדרים לב). חשבון במה אדע שנים, שהם חמשים ושנים, לא עבר איש ביהודה (שבת קמ"ה): ושבעים שנה היו בגלות וכן
 עולה במה אדע:

ספורנו

ו אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ
 הזאת. כדי שאחה בעצמך תקנה אותה ב"חזקה": לרשתה.
 כדי שהבנים יירשוה ממך בתורת ירושה שאין לה הפסק:
 ח במה אדע. כי אולי יחטאו הבנים ולא יזכו לירש: ט קחה

רמב"ן

שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות איך
 לא יאמין בבשורה טובה:
 והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של
 הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת
 אברם ובשכרו, אף על פי שאמר לו "יורדך דברך ויורדך
 צדקת ה' היא ואין לה הפסק, כענין שכתוב (ישעיה מה כג)
 כי נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב:
 או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל
 פנים, והקב"ה עוד חשב לו ההבטחה הזו ויברכהו ויבשרהו
 צדקת ה' היא ואין לה הפסק, כענין שכתוב (ישעיה מה כג)
 כי נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב:
 או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל
 פנים, והקב"ה עוד חשב לו ההבטחה הזו ויברכהו ויבשרהו

בפתי"ח כמו ויוצא בשב"א כי עם היות שעל הרוב השב"א תחת הוא"ו עם העתידים יורה על העתיד והפתי"ח תורה על העבר ועם העוברים בהפך כבר נמצא חלוף זה בכתוב כמו והשבית את הכמרים שהוא שב"א עם העבר ואינו מהפכו לעתיד אבל ישאר עתיד כמות שהוא כאלו אמר ויוצא אותו החוצה. ואחר שאמר לו ית' זה אמר לו מאמר אחר והוא הבט נא השמימה וגו'. וכבר יורה על היותו ענין אחר מחולף מהראשון ממה שנזכר לו מלת ויאמר באמירה בפני עצמה. והפך הב' מהפירוש הוא שהוציא האל ית' את אברהם החוצה ממחשבתו שהיה חושב שיהיה בן ביתו יורש אותו כי כאשר השיבהו האל שלא יירשהו זה כי אם הבן שיצא ממעיו הובטח לבו של אברהם בדבר השם והבטחתו ובזה הוציאו השם מאותה מחשבה שהיתה לו. ואין לך שתאמר כי לשון יציאה גזור ההעתק ממקום למקום גשמי עכ"פ כי כבר פירשו חז"ל ויוצא אותו החוצה צא מאצטגנינות שלך. והפך הג' מהפירוש הוא שיוצא אותו החוצה הוא ספור התורה יגיד הכתוב בי בראשונה היה דבר ה' אל אברם במחזה והשיבו א"כ לא יירשך זה ואחר כך נפסקה נבואתו והקיץ אברהם ובהיותו ביקצה הוציאו משם חוץ לאהלו אשר היה שם המחזה בראשונה ואז באתהו נבואה אחרת והיא ויאמר הבט נא השמים ולהיותה נבואה אחרת בא בה מלת ויאמר ונאמר בה אני ה' אשר הוצאתיך והיה הצורך בהפסק הנבואה הראשונה והוצאת אברהם מהאהל לשדה לפי שהיה עתיד להראות לו שמה מעמד בין הבתרים אשר א"א שיהיה בהקיץ כ"א בהיותו בשדה וזהו דרך אחר בחלוק הנבואה הזאת ממה שזכרתי למעלה. הנה בכל א' מהפירושים האלה אפשר שיוכן ויוצא אותו החוצה והותרה השאלה הו'. ואמנם אמרו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה אפשר לפרשו לא על היעוד הזה כדברי המפרשים אלא שאברהם היה מאמין בה' ביעודים הראשונים שאמר לו ית' על הבטחת הזרע וירושת הארץ כי מפני שאמר כאן ה' אלהים מה תתן לי והן לי לא נתת זרע העידה התורה שלא אמר זה להיותו מפקפק ביעודים האלהיים שנאמרו לו קודם לזה חלילה אלא לשאול מהשם שיקדם לתת לו הזרע שהבטיחו עליו ולא יתנהו לו באחרית ימיו כמו שפירשתי ולכן אמר והאמין בה' ר"ל שאברהם בכל מה שאמר בזה היה מאמין בה' ובכל מה שיעדו ולא היה מספק בדבר מנבואותיו אבל היה בהפך שהיה חושב שיעשה הש"י מה שיעדו עליו בצדקה. ואין פירושו בדרך חסד כמו שחשב הרמב"ן אלא שיתן לו האל זרע עכ"פ להיותו צדקה ומשפט ומשרים שיתן לו בנים כיון שהיה איש תם וישר ושהוציאו מארצו ע"מ כך כמ"ש לך וואעשך לגוי גדול וצדקה הוא כמו צדק וכמוהו משפט וצדקה ביעקב אתה עשית. ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. והרב המורה בסוף ספרו פירש שם צדקה בדרך אחר. וכל דרך איש ישר בעיניו. והנכון בעיני שמלת והאמין אינה לשון עבר כי אם לשון עתיד כמו והאמין קולי כי הנה האמין הוא עבר והוא"ו מהפכו לעתיד ולכן אמר שאמרו והאמין בה' וגו' יחזור לזרע הנזכר למעלה שאמר כה יהיה זרעך וענינו שאותו הזרע יאמין בה' ויהיה ה' לו לאלהים. וביאור זה כי הנה באמרו הבט נא השמימה וספור הכוכבים לא כיון בלבד שיעיין רבוי הכוכבים אלא שיביט בשמים רוצה לומר עניניהם וסגולותם. ומלבד זה עוד יספור הכוכבים אם יוכל לספור אותם ועל כל הענינים אשר יביט בשמים אמר כה יהיה זרעך ולא גם זרעך ימנה כמ"ש למעלה אבל מאשר אמר כה יהיה זרעך יורה שעל דמויים רבים אמרו. וידמה שהעיד הקב"ה לאברהם שהאומה היוצאת ממנו תתדמה לשמים בשש בחינות. הבחינה הא' כי כמו שהגלגל בכללו הוא ספירי נכבד בגשמותו ויש חלקים ממנו מאירים והם החלק מובחר שבגלגל שהוא הכוכב ככה האומה הישראלית תהיה בכללה שלימה ונכבדת כמעשה לבנת הספיר וכבר ימצאו בה פרטים מובחרים מהם הנביאים החסידיים השרידים אשר ה' קורא שהם יותר מעולים משאר אנשי האומה והם המאירים לארץ ולדורים עליה וכבר העיר על הבחינה הזאת דניאל ע"ה באמרו (דניאל י"ב ג') והמשכילי יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבי' ככוכבים לעולם ועד. הבחינה הב' כי כמו שמספר הכוכבים הוא גדול ועצום מאד וקשה או נמנע על האדם להגבילו מפני רבויים כמ"ש היש מספר לגודויו. כן האומה הישראלית תתרבה כ"כ שיקשה מנינם ולא יוכל הסופר לספור אותם ועם היות שמנאו שאול ודוד היה זה מפני המלחמה אבל לא מנו לעולם אנשים ונשים וטף וזקנים. ושתי הבחינות האלו הן לקוחות ממעלת השמים ומכמות הכוכבים ועל שתייהן אמר כה יהיה זרעך ר"ל בכמותם ואיכותם. ועם היות שהתחכמו אנשים למנות הכוכבים ועלה בידם שהם אלף וכ"ב הנה זה היה בכוכבים הנראים לא בבלתי נראים כי הם בלתי אפשר שיוכלו במנין. והבחינה הג' הוא שהגלגל לא יתנועע מפאת נפשו כי אם ממניע נבדל חוץ ממנו וכבר ביארו האחרוני הפלוסופים שהסבה הראשונה יתברך הוא מניע הגלגל העליון בלי אמצעי וכבר הביאו הרב המורה בפנ"ג ח"ג ועם היות שכתב סותר לזה בפנ"ד ח"ב אין שם סתירה לפי דעתי כמו שביארתי במאמר עטרת זקנים אשר לי והתורה האלהית אמתה הדעת הזו באמרה רוכב שמים בעזרך ודוד אמר סלו לרוכב בערבות. והנה האומה הישראלית תתדמה לגלגל בבחינה הזאת לפי שכל תנועותיה ומעשיה יהיו מהנעת הנבדל ר"ל כפי מה שצוה ית' והוא המניע אותה באמת לתכליתו יהיו כל פעולותיה וכמו שהיה הגרם השמימי מתדבק בנבדל בציורו התמידי ככה יהיה כל איש מזרע אברהם באמונתו וציורו דבק תמיד באלהיו ולכן המשיל יוסף בחלומו אביו ואחיו לשמש ולירח ולאחד עשר כוכבים בהיותם מתנועעים בהנעתו ית' השמים. והבחינה הד' היא שכמו שהשמים הם מהללים הכבוד האלהי בציורם ודעתם ככה האומה הישראלית מבין שאר האומות תתיחד בהלול והשבח האלהי האמתי. ואחשוב שלזה כיון דוד באמרו (תהלים קט"ו ט"ז) ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ ושאר הפסוקים ר"ל שישראל הם מבורכים ומיוחדים אליו ית' כמו שמים וארץ אשר ברא ובאר הדמותם באמרו השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ר"ל שהם מיוחדים להלל ולשבח לפניו והארץ נתן לבני אדם להללו כשמים אבל אין כל בני אדם זוכים בזה כי הנה הרשעים הסכלים בחייהם קרואים מתים ולא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה שהם החוטאים בנפשותם. אמנם אנחנו בני ישראל הנצחיים בנפשותינו ולא נהיה כן אבל נברך יה מעתה ועד עולם. ועל זה אמר ג"כ (שם י"ט ב') השמים מספרים כבוד אל והמשיך אחריו תורת ה' תמימה ר"ל שהתורה תתדמה לציור הגלגלים ושבחם ועל שתי הבחינות האלה ר"ל השלישית והרביעית שהם מצד דבקות לגלגל לנבדל והלולו אמר ית' לאברהם והאמין בה' ר"ל שזרעו יהיה מאמין בה' ודבק בו תמיד והוא מבין שאר העמים יהלל את שם ה'. הבחינה הה' היא כמו שהגלגל

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ג

5

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי, ר' יהושע אומר אמר הקב"ה למשה משה אין להם לישראל אלא ליסע בלבד. ר' אליעזר אומר אמר הקב"ה למשה משה בני נתונים בצרה הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה. מה תצעק אלי שהיה אומר יש שעה לקצר ויש שעה להאריך, אל נא רפא נא לה (במדבר יב ג) הרי זה לקצר ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום (דברים ט יח) הרי זה להאריך. ר' מאיר אומר אם לאדם יחידי עשיתי לו ים יבשה שנאמר ויאמר אלהים יקוו המים (בראשית א ט) ולעדת קדושים אלו איני עושה להם את הים יבשה. מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו ר' ישמעאל אומר מה תצעק אלי, בזכות ירושלים אני אקרע להם את הים שנ' עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא (ישעיה נב א) ואומר עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' עורי כימי קדם דורות עולמים הלא אתה היא המחצבת רהב מחוללת תנין הלא אתה היא המתרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים (שם/ישעיה נא ט - י). ד"א בשביל הבטחה שהבטיחום אבותיהם אני אקרע לכם את הים שנ' והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה (בראשית כח יד). ר' יהודה בן בתירה אומר אמר לו הקב"ה כבר עשיתי הבטחה שהבטחתי אברהם אביכם שנ' וישם את הים לחרבה: ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, ר' שמעון בן יוחאי אומר כבר חמה ולבנה מעידין בהם שקרעתי להם את הים שנ' כי כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו (ירמיה לא לד). ר' בנאה אומר בזכות מצוה שעשה אביהם אברהם אני אקרע להם את הים שנ' ויבקע עצי עולה (בראשית כב ג) וכתוב ויבקעו המים. שמעון התימני אומר בזכות המילה אני אקרע להם את הים שנ' אם לא בריתי יומם חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג כה) אמרת צא וראה אי זו היא ברית שהיא נוהגת ביום ובלילה הוי אומר זו מילה. ר' אבטולס הזקן אומר משל למה הדבר דומה לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו נכנס אוהבו לבקש הימנו ולהחזירו לביתו אמר לו כלום אתה מבקש ממני אלא מפני בני כבר נתרצתי לבני כך אמר לו המקום מה תצעק אלי כבר אני מרוצה עליהם. ד"א אמש היית אומר ומאז באתי אל פרעה (לדבר בשמך הרע לעם הזה) (שמות ה כג) ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה מה תצעק אלי. ד"א רבי אומר דבר אל בני ישראל ויסעו יסיעו דברים שהיו דוברים מלבן אמש היו אומרים המבלי אין קברים במצרים ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו יסיעו דברים מלבן. וחכמים אומרים למען שמו עשה עמהם שנ' למעני למעני אעשה וגו' (ישעיה מח יא) וכתוב בוקע מים מפניהם (שם/ישעיה סג יב) מפני מה לעשות לו שם עולם. רבי אומר כדי היא האמנה שהאמינו בי שאקרע להם את הים שנ' וישבו ויחננו לפני פי החירות. ר' אלעזר בן עזריה אומר בזכות אברהם אביהם אני קורע להם את הים שנ' כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו וכתוב ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו (תהלים קה מב - מג). ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומר בזכות השבטים אני קורע להם את הים שנ' נקבת במטיו ראש פרזיו וגו' (חבקוק ג יד) מהו אומר לגוזר ים סוף לגזרים (תהלים קלו יג). שמעיה אומר כדי היא האמנה שהאמינו בי אברהם אביהם שאקרע להם את הים (שנ' והאמינו בה' ויחשבה לו צדקה) (בראשית טו ו). אבטליון אומר כדי היא האמנה שהאמינו בי שאקרע להם את הים (שנ' ויאמן העם וישמעו וגו') (שמות ד לא). שמעון איש קטרון אומר בזכות עצמות של יוסף אני קורע להם את הים שנ' ויעזוב בגדו אצלה וינס החוצה (בראשית לט יב) וכתוב הים ראה וינס (תהלים קיד ג). ר' נתן אומר משום אבא יוסי המחוזי והלא כבר הכתבתי בתורתך בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב ז) אתה ברשותי והים ברשותי ואני עשיתך עליו גזבר. ר' חנניה בן חלניסי אומר והלא כבר הכתבתי אח לצרה יולד (משלי יז יז) אח אני לישראל בשעת צרתן אחים אלו ישראל שנ' למען אחי ורעי וגו' (תהלים קכב ח). ר' שמעון בן יהודה אומר מה תצעק אלי כבר צעקתם קדמה לצעקתך שנ' וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. ר' אחא אומר מה תצעק אלי בשבילך אני עושה אמר הקב"ה אלולי צעקתך כבר אבדתי אותם מן העולם (על עבודה זרה שביניהם שנ' ועבר ביים צרה) (זכריה י יא) ואין צרה אלא עבודה זרה שנ' והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח כ) ואומר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (ויק' יח יח) ועל צעקתך אני משיב את חמתי (שנ' ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית) (תהלים קו כג) לכך נאמר מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו מפני צעקתך נוסעים. ר' אליעזר המודעי אומר מה תצעק אלי על בני אני צריך צווי על בני ועל פועל ידי תצווני (ישעיה מה יא) והלא כבר מוכנים הם לפני מששת ימי בראשית שנ' אם ימושו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל ישבותו מהיות גוי לפני כל הימים (ירמיה לא לה). אחרים אומ' דבר גדול עשו ישראל כדי היא האמונה שהאמינו בי שאקרע להם את הים שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך אלא האמינו והלכו אחרי משה עליהם מפורש בקבלה הלך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (שם/ירמיה ב ב) מה שכתב נטלו על כך קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה'. ר' יוסי הגלילי אומר כשנכנסו ישראל לים כבר הר המוריה נעקר ממקומו ומזבחו של יצחק הבנוי עליו ומערכתו הערוכה עליו ויצחק כאלו עקוד ונתון על המזבח ואברהם כאלו פשט ידו ולקח את המאכלת לשחוט את בנו שנ' וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (בראשית כב י) אמר המקום למשה משה בני נתונים בצרה והים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומאריך בתפלה אמר לפניו ומה בידי לעשות אמר לו ואתה הרם את מטך ונטה ידך על הים וגו' ואתה תהא מרומם ומשבח ונותן שיר ושבח והודאה וגדולה ותפארת והוד והלל למי שהמלחמות שלו.

סימן א

[א] חכמות נשים בנתה ביתה. זו יוכבד שהעמידה שלשה צדיקים, משה ואהרן ומרים, ושלשתם זכו לשמש את ישראל, משה על המן, אהרן על ענני כבוד, ומרים על הבאר, ושלשתם היו נביאים. משה מנין, שנאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים לד י). אהרן מנין, שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך (שמות ז א). מרים מנין, שנאמר ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שם/שמות טו כ). אמר רב הונא מה נבואה נתנבאה, אמרה לאביה עתידה אמי לילד בן שמושיע את ישראל, וכיון שנוולד נתמלא הבית שלו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתך, וכיון שהשליכוהו ליאור עמדה אמה וטפחה על ראשה, אמרה לה היכן נבואתך, ועדיין היא מתחזקת בנבואתה, שנאמר ותתצב אחותה מרחוק (שמות ב ד), ואין יציבה אלא רוח הקודש, שנאמר ראיתי את ה' נצב על המזבח (עמוס ט א), ואין אחותו אלא רוח הקודש, שנאמר אמור לחכמה אחותי את (משלי ז ד). מרחוק. אין רחוק אלא רוח הקודש, שנאמר מרחוק ה' נראה לי (ירמיה לא ג). לדעה. אין דעה אלא רוח הקודש, שנאמר כי אל דעות ה' (ש"א = שמואל א' = ב ג). מה. אין מה אלא רוח הקודש, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל (ממך) [מעמך] (דברים יב). יעשה. אין יעשה אלא רוח הקודש, שנא' כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו (עמוס ג ז). לו. אין לו אלא רוח הקודש, שנאמר ויקרא לו ה' (אלהים) שלום (שופטים ו כד). אמר ר' אלעזר כשם שאמר משה שירה כך אמרה מרים, משה מנין, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל (שמות טו א). מרים מנין, שנאמר ותען להם מרים שירו לה' (שם/שמות ט"ו/ כא). ואולת בידיה תהרסנו זו זרש הרשעה אשת המן הרשע.

ד"א חכמות נשים בנתה ביתה. אמר ר' אבהו כל מי שקנה לו חכמה בעולם הזה, יהא מובטח שקונה חכמה לעולם הבא. ואולת בידיה תהרסנו. כל מי שלא קנה חכמה בעולם הזה, יהא לו מובטח שקנה לו גיהנם לעתיד לבא.

ד"א חכמות נשים בנתה ביתה. מתוך שאדם נוהג ביראת שמים הקב"ה נותן לו חכמה.

סימן ב

[ב, כז] הולך בישרו ירא ה' ונלוז דרכיו בוזוהו. מתוך שהוא זוכה ליראה, זוכה להאריך ימים, שנאמר [כז] יראת ה' מקור חיים. בשעה שהוא מרחיק מן העבירה שלא ינקש ליום הדין שנאמר לסור ממוקשי מות.

סימן כח

[כח] ברב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון. אמר ר' חמא בר חנינא בא וראה שבחו וגדולתו של הקב"ה, שאעפ"י שיש לפניו אלף אלפי אלפים וריבי רבבות כתות של מלאכי השרת שישרתוהו וישבחוהו, אינו רוצה בשבחן של כלם, אלא בשבחן של ישראל, שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם אלא ישראל, שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעי' מג כא), בשביל שיגידו שבחי בעולם, וכה"א נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה (תהלים מז י). אמר ר' סימון אימתי הקב"ה מתעלה בעולמו, בשעה שישראל נאספים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ונותנין שבה וקילוס לפני בוראן. ר' ישמעאל אומר בשעה שישראל נאספין בבתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם, ואח"כ עונין אמן יהא שמייה רבא מברך, באותה שעה הקב"ה שמח ומתעלה בעולמו, ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרתי בעולמי כמה הן משבחין אותי, באותה שעה מלבישין אותו הוד והדר, לכך נאמר ברב עם הדרת מלך. ובאפס לאום מחתת רזון. אם הפסיקו עצמן מדברי תורה, אף אני אפסוק מהן דברי תורה.

סימן לג

[לג] בלב נבון תנוח חכמה. אמר רב הונא זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם. ובקרב כסילים תודע. זה תלמיד חכם בן עם הארץ.

סימן לד

[לד] צדקה תרומם גוי. אמר ר' יוחנן אלו ישראל. וחסד לאומים חטאת. אלו אומות העולם, [חסדים הן לעכל"ם שהן מתייהרים. ד"א צדקה תרומם גוי אלו ישראל. וחסד לאומים חטאת. הנייה היא לאומות העולם] בשעה שישראל חוטאים שהן חוזרין ומשתעבדין בהן.

ד"א וחסד לאומים חטאת. כשם שחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם בעולם הזה.

ד"א צדקה תרומם גוי. אמר ר' יוחנן בא וראה כמה הוא גדול כחה של צדקה שהיא נתונה בימינו של הקב"ה, שנאמר צדק מלאה ימינך (תהלים מח יא). גדולה צדקה שבה נשתבח הקב"ה בשעה שביא תשועה לישראל, שנאמר אני מדבר בצדקה רב להושיע (ישעי' סג א). גדולה היא הצדקה שהיא מנחלת כבוד וחיים לעושיה, שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כא כא), [רודף צדקה וחסד בעולם הזה, ימצא חיים צדקה וכבוד] ליום הדין, ומשום דרודף צדקה ימצא צדקה, אלא הקב"ה ממציא לו מעות, כדי לעשות מהן צדקה לבני אדם הגונים כדי לקבל מהן שבת. גדולה צדקה שבה נשתבח אברהם אבינו, שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו), ואומר כי ידעתי וגו' לעשות צדקה וגו' (שם/בראשית/ יח יט). גדולה צדקה שנשתבח בה דוד מלך ישראל, שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (ש"ב = שמואל ב' = ח טו). גדולה צדקה שבה נשתבח שלמה המלך, שנאמר יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה' את ישראל לעולם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה (מ"א = מלכים א' = י ט). גדולה צדקה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פט טו). גדולה צדקה שבה נשתבחו ישראל. שנאמר וצדקה תהי' לנו

11/27/2017

שבשמאלם: וירא ישראל את מצרים מת. זה מצרים הזקן בן חם, אביהם של כל מצרים שכבר מת, והעמידו הקב"ה מקברו לראות פורעניות בניו, והיכן ראוהו ישראל על שפת הים:

ירווחו דורשי הפרשה וישכילו וסמוך לה שירת הים, ללמדך שגדולה היא האמנה לפני הקב"ה, שבשכר אמונה שהאמינו ישראל שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה, שנא' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וסמיך ליה אז ישיר משה ובני ישראל, א"ר נחמיא כל המקבל עליו מצוה אחת באמונה, כדי היא שתשרה עליו רוח הקודש, שכן מצינו באבותינו, כדלעיל בסמוך, וכן אתה מוצא שלא ירש אבינו אברהם אלא בשביל האמנה, שנא' והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו), וכן בניו במצרים, דכתיב ויאמן העם (שמות ד לא), וכתיב בבעלי האמנה פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעי' כו ב), וכתיב ה' עיניך הלא לאמונה (ירמיה ה ג), וכתיב צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד), ולעתיד אין הגליות מתקבצות אלא בשכר אמונה שהאמינו בהבטחת בוראם, שנא' אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה (שה"ש ד ה), וכתיב וארשתיך לי באמונה (הושע ב כב): ויאמינו בה' ובמשה עבדו. כל המהלך בשליחות קונוהו נקרא עבדו: